

ПРАВОСВІДОМІСТЬ СУСПІЛЬСТВА ЯК ФУНДАМЕНТ ПРАВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Набокова Ольга Геннадіївна

*адвокат, викладач кафедри теорії та історії держави і права
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Правова держава сьогодні є уособленням «ідеальної держави», яка сформувалася внаслідок історичного розвитку суспільства.

Вже в епоху переходу від феодалізму до капіталізму вирішального значення у працях дослідників набувають проблеми поділу функцій влади, правової організації владних відносин, співвідношення політичних сил, що виключають монополізацію влади в руках одного органу, особи або спільноти. Затверджуються ідеї свободи особи, панування права в приватних і публічних відносинах. Дж. Локк в Англії (XVII ст.) виступив з обґрунтуванням доктрини «законності опору всіляким незаконним виявам влади». Ш. Монтеск'є у Франції (XVIII ст.) заявляв, що для запобігання зловживанню владою є необхідним такий порядок, де власті могли б взаємно себе стримувати [1].

Окреслюючи специфіку правової держави, німецький філософ І. Кант вказував, що у ній закон може мати лише загальнообов'язковий характер. Тобто вимоги закону стосуються як окремих громадян, так і самої держави. Основним же елементом правової державності вчений вважав її орієнтованість на забезпечення свободи своїх громадян. З цього погляду правова держава завжди має своєю метою правове громадянське суспільство [2].

Отже, історично правова держава – це конституційна держава. Вона виникає як реакція на абсолютну монархію, як вимога обмеження діяльності центральних державних органів відповідними загальними правовими актами, сформульованими представницькими органами.

Тобто, побудова громадянського суспільства, демократичної, правової держави безпосередньо пов'язана із розвитком правової свідомості і правової культури. Саме ці категорії є соціальною гарантією дії верховенства закону в суспільстві. Правосвідомість і правова культура, високий рівень захищеності прав і свобод громадян завжди були системоутворюючим фактором правової демократичної держави.

Правосвідомість – це сукупність суб'єктивних елементів правового регулювання: ідей, теорій, емоцій, почуттів та правових установок, за допомогою яких відображається правова дійсність, формується ставлення до права та юридичної практики [3].

Аналізуючи ознаки правової держави, варто звернути увагу лише на ті, які безпосередньо стосуються правосвідомості.

По-перше, відносини між особою та державою врегульовано, за принципом – особі дозволено все, що прямо не заборонено законом, в той же час держава (органи державної влади) діє за принципом дозволено все те, що прямо передбачено законом. Очевидно, що законотворча діяльність держави не спроможна врегулювати абсолютно всі відносини, які виникають в житті громадян. І саме тут важливо те, який у неї рівень правосвідомості. Доречним в даній ситуації було б згадати цитату французького юриста Ж. Карбоньє: «Якщо людина володіє розвинутою правосвідомістю, то чи настільки їй потрібна інформація про закон. З такою правосвідомістю громадянин здатний сам зрозуміти, що є законним» [4].

По-друге, взаємна відповідальність держави та особи, гарантує певний баланс у їх взаємодії. Саме в зв'язку з наявністю балансу у відносинах між державою та особою підкреслює, що ані держава, ані громадянин не можуть вчиняти безвідповідальні дії. Кожне рішення повинно бути виваженим і розумним. Така ознака правової держави свідчить, що як правосвідомість впливає на процес державотворення, так само і діяльність державних органів формує правосвідомість населення.

28 червня 1991 року, Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення, приймає Конституцію – Основний Закон України, визначаючи в статті першій, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [5].

Визначення саме в першій статті Основного Закону, вказує на пріоритетність зокрема розвитку та становлення України як правової держави. В свою чергу, це зобов'язує центральні органи виконавчої влади здійснювати відповідну частину державної влади на засадах розумності й справедливості. Однак, безумовно, визначальними чинниками застосування такого підходу у цій сфері суспільного життя є особиста правосвідомість всіх осіб, які складають апарат конкретно взятого центрального органу виконавчої влади, та чітке визначення на відповідному рівні меж його повноважень.

Провідну роль у цій діяльності відіграє законодавча влада. Уряд України, центральні та місцеві органи виконавчої влади повинні забезпечувати належне виконання рішень законодавчої влади. Таке

виконання передбачає високий рівень правосвідомості осіб, які залучаються до нього. Їх діяльність має бути максимально спрямованою на забезпечення такого правопорядку в державі, за яким законопроекти готуються належно (на підставі відповідних науково-практичних результатів) і належно виконуються.

До основних ознак, за якими державу можна було б визначити як правову, належить і наявність у всіх громадян правової культури [6].

На думку науковців, якщо взяти соціальну матрицю поведінки людини з погляду її правової культури, то на найнижчому щаблі основним мотивом буде страх покарання, на середньому – очікування вигоди, а на найвищому має бути гармонія, співзвучна діючій системі нормативної регуляції, де органічно поєднуюватимуться юридичні, моральні та інші соціальні імперативи [7].

Правосвідомість ніколи в історії не виступала єдиною для всього суспільства. Вона завжди була обмежена парадигмою конкретно-історичного правосприйняття, правовою дійсністю. Сучасні правознавці не можуть змінити правові акти, що були чинні у минулому, вони можуть лише дати сучасну оцінку актам того часу. Тому будь-яка правова свідомість є завжди конкретно історичною.

Без розвинутої суспільної правосвідомості та високої правової культури неможливе право, а без права – немає правової демократичної держави. Таким чином, теоретичне дослідження становлення цих явищ, виокремлення їх основ мають органічно вплітатися у діяльність центральних органів виконавчої влади при реалізації ними державної влади, тобто впливати на формування правової держави. На жаль, сфері правового усвідомлення дійсності громадян (правосвідомості) притаманні різноманітні деформації. Вони спотворюють правові установки населення, їхні почуття і переконання в правовій галузі, втручаються в правовий світогляд, правову ідеологію громадян, руйнуючи основи державного устрою. Щоб запобігти цьому процесу, громадянам слід вивчати закони і їх роль, дотримуватися вимог законодавства та постійно підвищувати свій рівень правової культури [8].

Можна стверджувати, що правосвідомість є повноцінною ознакою правової держави поряд із розподілом влади на законодавчу, виконавчу та судову, наявністю Конституційного Суду тощо. Підвищення рівня правосвідомості та правової культури поліпшує темпи побудови правової держави, зміцнює її апарат та сприяє розвитку усіх сфер державного управління.

Можна дійти висновку, що перспективою подальшого зміцнення правової держави в Україні є розроблення напрямів оптимізації процесу формування правосвідомості та підвищення рівня правової культури населення.

Література:

1. «Теорія держави та права», підручник автор Скакун О.Ф., рік видання 2001, ст. 123.
2. Гринюк Р. Теоретична модель правової держави і проблеми її реалізації в сучасних умовах: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2007. 39 с.
3. Загальна теорія держави і права: [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / [Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. та ін.] ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Х.: Право, 2009. С. 533.
4. Карбонье Ж. Юридическая социология / Карбонье Ж.; пер. и вступ. ст. В. А. Гуманова. М.: Прогресс, 1986. С. 145.
5. Конституція України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
6. Державне управління: словник-довідник / уклад.: В. Д. Бакуменко (кер. творч. кол.), Д. О. Безносенко, І. М. Варзар та ін. ; за заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка ; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. Ін-т пробл. держ. упр. та місцевого самоврядування. К.: Вид-во УАДУ, 2002. С. 146–147.
7. Мадіссон В. В. На шляху розроблення методології філософії приватного права / В. В. Мадіссон // Право України. 1998. № 6. С. 95.
8. Ткачук А. С. Деформації правосвідомості: їх сутність та наслідки / А. С. Ткачук // Актуальні проблеми політики. 2011. № 43. С. 56–57.
9. Ткачук А. Роль правосвідомості та правової культури у формуванні правової держави / А. Ткачук // Право України. 2012. № 1–2. С. 425.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-359-3-10>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Петрук Ярослав Анатолійович

аспірант

*Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

У сучасній правовій сфері суспільства правотворчість займає одне з головних місць, оскільки саме правотворчість породжує та формує право. За результатами правотворчої діяльності, якістю законів та інших нормативно-правових актів можна зробити висновок про державу в цілому,